తొలి కోడి కూసిన కొంతసేపటికి మలికోడి కూసింది. సుబ్బరామయ్య పక్కమీద లేచి కూర్చుని తనకు కంఠతా వచ్చిన పద్యాలు, శ్లోకాలు చదవడం మొదలు పెట్టేడు. వార్ధక్యం వల్ల గొంతుక పీలికినా, ఊపిరి తిన్నగా అందక స్వరం ఎగుడు దిగుడైనా బెదపోని కంఠం సుబ్బరామయ్యది.

అతని చిన్నతనంలో ఉత్సవాలు, జాతరలు జరిగే సమయాలలో గ్రామంలోని కుర్రకారంతా నాటకాలు ఆడేవారు. బుర్రకథలు చెప్పేవారు. అందులో సుబ్బరామయ్య పద్యం కాని, పాట కాని అందుకొంటే, గ్రామం ఈ కొసనుండి ఆ కొస వరకూ అతని కంఠం ఖంగున మోగవలసిందే. వయస్సు మళ్లినా, నేటికీ సాధనం వల్ల అది పూర్తిగా సన్నగిల్లి పోలేదు.

అతని పద్యపఠనం పూర్తి అయ్యేసమయానికి ఇత్తడిచెంబు నీళ్లలో వేపపుల్ల నానవేసి, పక్కన తెచ్చిపెట్టింది కోడలు. "మామయ్యా! ముఖం కడుక్కోండి...పాలు పొంగుతున్నాయి" అన్నాది.

నోట పట్టిన వేపచేదు తిర్యు గింగని, వేడివేడి ఆవుపాలతో కడుక్కుపోయింది. పరిచెన తగిలించి ఉన్న ఓడీ భుజంమీద వేసుకొని, చెప్పులలో కాళ్ళు దూర్చి, తలుపు వారనున్న పొన్నుకఱ్ఱ చేతపట్టుకొని పొలానికి బయలు దేరేడు సుబ్బరామయ్య.

నిజానికి అతను అంత ఉదయాన్నే పొలానికి వెళ్ళి చేయవలసిన పనిలేదు. పదేళ్ళ క్రిందటనే పెద్ద కొడుకు పొలం పని అందుకొన్నాడు. నమ్మకస్తులైన పాలేర్ల సహాయంతో అతడు పని అంతా జాగ్రత్తగా చక్కపెట్టుకొంటున్నాడు.

పొలంగట్లెంట పంటలను చూస్తూ, కాస్సేపు ఇటు అటు తిరుగుతూ కాలక్షేపం చేసేడు సుబ్బరామయ్య. పంటల బాగోగుల గురించి రైతులతో చర్చించేడు. గవర్నమెంటు పన్ను కట్టవలసిన సమయం దగ్గరపడుతున్నాదని కొడుకును హెచ్చరించేడు. తిరిగి వెళ్ళిపోతూ కూరల పెరట్లో కాచిన వంగపిందెలు, దోసకాయలు కోసుకొని చేతి సంచిలో వేసుకొని ఇంటికి బయలుదేరేడు.

రచ్చబండ దగ్గిరికి చేరేసరికి ఎండ కరకరా పొడుచుకు వచ్చింది. ఆ మాటా, ఈ మాటా అనుకొనేందుకు గ్రామస్థులు నలుగురు చేరే ప్రదేశం అది. కాస్సేపు అక్కడ ఆగి వాళ్ళతో నాలుగు కబుర్లు చెప్పుకొని, సేద తీరేక లేచి ఇంటి వైపు నడక సాగించేడు.

ఇంటిముందు కొబ్బరిమట్టలతో ఎండ గాడ్పు కొట్టకుండా వేసిన పందిరి కింద మనమలతో కాస్త ఆటలాడి అలిసిపోయేసరికి, భోజనానికి పిలుపు వచ్చింది.

అన్నపూర్ణ వంటి పత్తెమ్మ నేతి భోజనం గడ్డ పెరుగుతో పూర్తి చేసి లేచేసరికి కంటిమీద కునుకు వచ్చింది.

పడమరనుంచి ఎండ ముఖంమీద పడుతూంటే లేచి కూర్చున్నాడు. ఊరవేసిన ఉసిరికాయలు, ఉప్పు, కారం చల్లిన దోసబద్దలు, కంచు గ్లాసుతో మజ్జిగ తేట తెచ్చి, దగ్గర పెట్టింది కూతురు. ఇంట్లో అంతా కాఫీలు తాగడం మొదలుపెట్టి చాలాకాలం అయినా సుబ్బరామయ్య అప్పటివరకు దాని వాసనకూడా చూడలేదు.

"మనుష్యన్న తరవాత తిండి, నిద్రలలోనూ, పని పాటలలోనూ ఒక అదుపా ఉంటూ ఉండాలి. ఏదిపడితే అది తింటూ, ఎప్పుడు వీలైతే అప్పుడు నిద్రపోతూ ఉంటే, ఈ వయస్సులో నేను ఇలాగ ఉండేవాడినా? ఈనాడు మీకు రానీండి; ఎలా నాలిసిపోతారో చూద్దురు గాని" అని పిల్లల్ని ఆక్షేపించేవాడు.

ఎండ చల్లబడ్డాక అలా ఏటిదాకా పోయి, తోవలో కనిపించినవాళ్ళతో ఇంటి భోగట్టాలు, ఊరి భోగట్టాలు, పలకరించి మాట్లాడి, దీపాలు పెట్టేవేళకు ఇంటికి తిరిగివచ్చేడు. గ్రామాల్లో 'గూట్లో దివ్వె, నోట్లో బువ్వ' అన్నట్లు— చీకటి పడగానే, పొలంనుంచి అలిసివచ్చిన రైతులు అలసట తీరేలా ఒంటిమీద వేడినీళ్ళు పోసుకొని, ఇంత తిండితిని పడుకొంటారు.

ఉడుకు నీళ్ళు పోసుకొని తండ్రీ కొడుకులు వచ్చేసరికి విస్తళ్లలో భోజనం సిద్ధంగా ఉంది. పంటలు, పనులు గురించి, కార్యాలు, కథలు గురించి మాట్లాడు కొంటూ భోజనాలు పూర్తి చేసేరు.

కోడలు హరికేన్ లాంతరు, రామాయణ పుస్తకం తెచ్చి మామగారి ముందు పెట్టింది. సుబ్బరామయ్య రామాయణ పఠనం మొదలుపెట్టేసరికి ఇంటిలోని వారు ఒక్కొక్కరు వచ్చి కూర్చున్నారు. ఒక గంటపైగా పురాణ కాలక్షేపం అయ్యేక, "ఇంక నే పడుకొంటాను" అంటూ గదిలోకి వెళ్ళిపోయేడు అతడు.

అది రోజూ అతడు చెప్పే ఆఖరి మాట. వరసగా నాలుగు రోజులు సుబ్బరామయ్యను దగ్గరగా ఉండి చూసినవాళ్ళు అతడు ఏ సమయంలో ఏ మాట అంటాడో సులువుగా చెప్పగలుగుతారు. అతడి మాటలు, చేతలు అలవాటుపడిన గాడిలో నడుస్తున్న బండిలా అతని ప్రమేయం లేకనే జరిగిపోతాయి.

రామాయణ పుస్తకం మూసి సుబ్బరామయ్య గదిలో పక్కమీదికి చేరితే, మరునాటి కోడికూత చెవులబడగానే తెలివి రావలిసిందే.

విశాలమైన పేముకఱ్ఱ పందిరిమంచం; దోమతెర; దానిమీద బూరుగు దూది పరుపు; తలవైపు మెత్తని ఎత్తైన రెండు తలగడలు; కాళ్ళవైపు వెచ్చటి ఉన్ని శాలువ—ఇదీ అతని పడక. ఇంట్లో మిగిలినవాళ్ళు ఎలా సర్దుకొన్నా

మాధా కబళం, తల్లీ!

అతని పడుకున్నాత్రం నూరదు. పూరితే అతనికి నిద్దరాదు. దోమతెర సరిచేసుకొని, తలగడపై తల ఆన్చిన అయిదు నిమిషాల్లో ఆ గది సుబ్బరామయ్య గుర్రుతో నిండిపోతుంది.

"మరీ ఇంత విపరీతమేమిటయ్యా! ఇలా కళ్ళు మూసేరో లేదో..." అని విసుక్కొంటుంది నిద్ర చిన్నగా పట్టని రోజున భార్య సత్యెమ్మ.

అటువంటి సుబ్బరామయ్య ఆ రోజు ఏ కారణంగానో సుబ్బరామయ్య దరిదాపుల్లోకి రాలేదు. ఎంత ఆలోచించినా కారణం తెలిసి రాలేదు. 'ఆ రోజు దినచర్యలో ఏమైనా తేడా వచ్చిందా? అనరాని మాట అనడం కాని, తినకూడని పదార్థం తినడం కాని జరిగిందా?' అని తెల్లవారుఝామున లేచిన దగ్గరనుంచీ జరిగిన కార్యక్రమం గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నాడు. ఎక్కడా ఏ లోపంగా ఉన్నట్టు తోచలేదు.

పక్క నవారుమంచంమీద తలకింద పాత చీర పెట్టుకొని సత్యెమ్మ హాయిగా నిద్రపోతున్నాది. సంధ్య పడుతుంటే ఇంటికి వచ్చిన చుట్టాలకు తన జంబుకానా తలగడ ఇచ్చి తను ఖాళీ మంచంమీద పడుకొన్నాది. అయినా నిద్ర ఆమెను ఆదరించి ఆలింగనం చేసుకొంది. సాఫీగా తీస్తున్న ఆమె ఊపిరి సుబ్బరామయ్యను ఊరించుకొట్టింది. 'పక్కమారినా, చోటుమారినా దీని నిద్దకేం భంగం ఉండదు. నిద్రాదేవి దీని రెప్పలమీద నాట్యం చేస్తుంది' అని భార్యను చూసి అసూయ పడ్డాడు.

అతని అసూయను చూసి నిద్రాదేవి పకపక నవ్వింది. 'నువ్వ నెట్టుకో చూద్దాం' అన్నట్టు కవ్వించి మరి కాస్త దూరంగా పోయింది.

సుబ్బరామయ్య ఎంతంతో నిద్రను పట్టుకోవాలని ప్రయత్నం చేసేడు. పక్కపై నుండి దిగి దుప్పటి సరిగా దులిపి మడతలు లేకుండా పరుచుకొన్నాడు. తలగడ ఇటునుండి అటు మార్చుకొన్నాడు. పక్కమీద వెల్లకిలా పడుకొని, ఏనాడో తనుకట్టిన ఇంటి వాసాలను లెక్కపెట్టడం మొదలుపెట్టేడు. వాసాలు లెక్కించడం కిట్టుబాటు కాలేదు. కంటిమీద రెప్ప వాలలేదు.

తల అటునుండి ఇటు మారడంతో ఆకాశంపై నక్షత్రాలు గుత్తులు గుత్తులుగా కనిపించేయి. దక్షిణ తెరిచి గాలి సన్నగా సాగింది. పెరటిలో విరబూసిన పున్నాగ వాసనలు గుబాళించింది. దూరంగా బావురు కప్పల అరుపు. పక్క పెరట్లో కీచురాళ్ల రొద.

వంటదానికి వెళ్ళగా జోల పాడుతున్న కూతురు కంఠం నిద్రమత్తులో తూగుతూ, జోగుతూ కొద్ది కొద్దిగా వినిపించి పూర్తిగా ఆగిపోయింది. పెద్ద కొడుకు గదిలోంచి అంతవరకు మెల్లిగా వినిపిస్తున్న సంభాషణలు మరునాటి రాత్రికి వాయిదా పడ్డాయి.

అందరూ మెల్లి మెల్లిగా నిద్రాజగత్తులోకి జారిపోతున్నారు. జాగ్రత జగతిమీద తెరదించబడుతున్నాది. దివారాత్రుల నాటకంలో మొదటి రంగం పూర్తి అయింది. అందరూ తమ వేషాలను రెండవ రంగానికి అనువుగా మార్చుకొంటున్నారు. 'తను ఒక్కడే వెర్రి వెంగళాయిలా మొదటిరంగంలో వేదికమీద అకారణంగా నిలిచిపోయేడు' అనుకొన్నాడు సుబ్బరామయ్య.

పెరటివైపు పాకలో పాలేరు సుబ్బిగాడు "హరిహరీ నారాయణ" పదంలో ఆఖరి ముక్క అంటూ "హాయ్" అని ఆవలించేడు. "తొంగుందాం, మావా! నిద్దరొస్తున్నాది" అన్నాది వాడి పెళ్ళాం రంగి.

అవునవును. అందరికీ నిద్ర ప్రత్యక్షమవుతున్నాది. అందరిని అనునయంగా దగ్గరికి తీసుకొంటున్నాది. తనను మాత్రం...వెలివేసినట్టు...

'రోజూ నిన్నుమాత్రం లాలించలేదూ? పిలవగానే పలకలేదూ?' అన్నాది అతని మనస్సు.

ద్వివేదుల విశాలాక్షి

'అయితే ఈ రోజెందుకు ఇలా జరిగింది?' మొదటి ప్రశ్న చుట్టూ తిరిగి ముందుకు వచ్చి నిలిచింది. అంతలో ఏదో గుర్తుకు వచ్చింది అతనికి. మంచంమీద నుంచి ఒక్క ఉదుటున లేచి సత్యెమ్మను కుదిపి లేపేడు. మంచి నిద్రలో ఉన్న సత్యెమ్మ కళ్ళు నులుపుకొంటూ లేచి, ఎదురుగా భర్తను చూసి ఏదో ముంచుకు వచ్చి ఉంటుందన్న భయంతో 'కెవ్వున' కేక వేయబోయింది.

"ఏమిటే ఈ సంత!" సుబ్బరామయ్య భార్యపై విసుక్కొన్నాడు.

"మీరు...మీరు ఎందుకు...ఎలా లేచేరు?" సగం సగం మాటలు మింగేస్తూ అడిగింది సత్యెమ్మ.

"లేవడం లేదూ...పాడూలేదు. ఇంకా నిద్రపోలేదు" అన్నాడు సుబ్బరామయ్య తన అసహనాన్ని కనబరుస్తూ.

"ఇంకా మీరు నిద్రపోలేదూ?" ఆశ్చర్యంతో నోరు అంత చేసుకొని అడిగింది సత్యెమ్మ.

"ఇదంతా నీ మూలంగానే...నీ పుట్టింటివంక చుట్టాలు వచ్చేరని సందట్లో పడి, భోజనం అయేక నాకు పాలు ఇవ్వడం మరిచిపోయేవు. అలవాటంటే అలవాటే. పాలుతాగందే నిద్ర రమ్మంటే ఎలా వస్తుంది? నిద్రవేళ తప్పి నే తన్నుకు వస్తుంటే హాయిగా నిద్రపోయేవు." భార్యను నిందించేడు.

"అయ్యో రామ! అవేం మాటలండీ! మీరు రామాయణం చదువుతుంటే అమ్మాయి పాలు తెచ్చి ఇయ్యలా? కమ్మగా పాలుతాగి, తాంబూలం వేసుకొని నిద్రపోతానని గదిలో దూరేరాయె! మీరిలా జాగారం చేస్తున్నారని నాకేంతెలుసు? నే వచ్చేసరికి కళ్ళు మూసుకొనే ఉంటిరాయె. కావాలంటే మరి కాస్త పాలు తెస్తాను. తాగి నిద్రపోండి" అంటూ లేవబోయింది సత్యెమ్మ.

"ఆహా! తాగితే మరెందుకు? మరిచిపోయి పాలుగాని తాగలేదేమో, అందుకే నిద్ర రాలేదేమో అనుకొన్నాను. సరిలే, నువ్వు పడుకో" అంటూ తన మంచం మీదికి చేరుకొన్నాడు.

సత్యెమ్మ అటు తిరిగి పడుకొంది. సుబ్బరామయ్య మంచంమీద [illegible] దొర్లుతున్నాడు. ఎక్కడినుంచో ఒక దోమ [illegible] చెవిలో మెల్లగా [illegible] సుబ్బరామయ్యకు జోలపాట మొదలుపెట్టింది. 'అసలే నిద్దరాక నే చస్తుంటే ఇప్పుడీ నా ప్రాణానికి' అని దోమను [illegible] లేచి కూర్చున్నాడు.

ఇక్కడ అక్కడ నాది, చివరికి సుబ్బరామయ్య చేతిలో ప్రాణం విడిచింది దోమ.

దోమ సంహారం పూర్తి అయాక తిరిగి సరిగా పడుకొని నిద్రకు ప్రయత్నం చేసేడు సుబ్బరామయ్య. 'ఆలోచిస్తూ పడుకొంటే నిద్ర దానంతట అదే వస్తుంది' అనుకొన్నాడు.

ఆ ఏడు పెద్దమడిలో రాలే ధాన్యం అంచనా వేసేడు. సంవత్సరం పొడుగునా పంటలకు ఎంత మదుపుపెట్టింది జ్ఞాపకం చేసుకొన్నాడు. పల్లెలమీద తిరుగుతున్న సొమ్ము ఎవరెవరి దగ్గర ఎంత ఉందో, అది ఎప్పట్లో ఎలా వసూలు చెయ్యవచ్చో ఆలోచించేడు. కొట్టంలో పెరుగుతున్న కోడె దూడ ఎప్పటికి పొలం పనికి పనికి వస్తుందో అంచనా వేసేడు.

అయినా నిద్ర ముంచుకు రాలేదు. సరికదా మెల్లిగా తొంగిచూసిన పొసొస కూడ పోలేదు.

'మనసులో కల్మషం, మనిషికి బాధలు ఉంటే తిన్నగా నిద్ర పట్టదు— అనేవాడు తాతయ్య. నాకేం బాధలున్నాయి? నేనేం పాపాలు చేసేను?' అని తరిచి చూసుకొన్నాడు సుబ్బరామయ్య.

చీకూ, చింతాలేని సుబ్బరామయ్య తన జీవితం అంతా గాలించినా, బాధ లేశం చూడలేకపోయేడు. అతడికి ఆరుగురు పిల్లలు. మగపిల్లలు ముగ్గురికీ పెళ్ళిళ్ళు అయిపోయేయి. పెద్ద కొడుకు, చిన్నవాడు వ్యవసాయం చేస్తున్నారు. మధ్యవాడు కాలేజీ చదువులు చదివి పట్నంలో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. ఆడపిల్లలిద్దరికి తగినచోట కట్నకానుకలతో వివాహాలు చేసేడు. మూడవ పిల్లకు మనసరికం సిద్ధంగా ఉంది. ఆ ఏడో, మరుచటి ఏడో ఆ శుభకార్యం జరిగిపోతుంది. అతని ఇంట కాలుపెట్టిన కోడళ్ళు అతి ఉత్తమురాళ్ళు. అత్త అన్నా, మామ అన్నా అభిమానంతో వినయ విధేయతలతో మసులుకొంటారు. ఇంక అతనికేం బాధలు ఉన్నాయి?

భార్య సత్యవతిని గురించి ఈనాటికీ ఏనాడూ కూడా ఒక్కమాట తప్పుగా అనుకోడానికి వీలులేదు. ఒకరి జోలి, కొంత అక్కరలేని అమాయకురాలు. తానేమో, తన పనేమో ఇది—కావాలి, ఇది కావాలి అని భర్తను వేధించుకు తినేరకం కాదు.

సుబ్బరామయ్య స్వభావంగా నెమ్మదస్తుడు. జాలిగుండె కలవాడు. ఒకరికి తెలిసి తెలిసి చేసిన హాని, అపకారం లేదు. అతని మనస్సును పిండి, నిద్రను పాడు చెయ్యగలిగినంతటి అక్రమాలు అతను చేసినవి లేవు.

'మరి ఈ రాత్రి శనిలా నా నెత్తెక్కి ఇలా నాట్యం చేస్తున్నా దెందుకు?' అనుకొన్నాడు సుబ్బరామయ్య. దూరంగా ఎక్కడో అతనిలాగే నిద్రపట్టని కాకి 'కావ్' మన్నాది. అప్పుడే తెల్లవారిపోతున్నాదా? ఈ రాత్రంతా జాగరణతో ఇలాగే గడిచిపోయిందా? అనుకొన్నాడు. పక్కపై అటునుంచి ఇటు తిరిగి ఆకాశంవంక చూసేడు. చీకటి చీల్చుకొని వెలుగు వస్తున్నాది. కాని అది పగటి వెలుగు కాదు; వెన్నెల. అప్పుడే చంద్రోదయం అవుతున్నాది. 'అయ్యో! ఇంతేనా టైం అయింది?' అనుకొన్నాడు.

అతడు పడకగదిలో కాలుపెట్టి గంటకన్నా ఎక్కువ కాలేదని తెలియజేస్తూ సావిట్లో గడియారం గంటలు కొట్టింది. సుబ్బరామయ్య గుండె అదిరిపోయింది. ఒక్క గంటలోనే తను ఇంత యాతన అనుభవిస్తే, ఈ రాత్రంతా నిద్రలేకుండా ఎలా గడపడం? దీనికి కారణం ఏమిటి? 'ఛీ...ఛీ...పాడు. మళ్ళా మొదటికే వచ్చేను' అని విసుక్కొన్నాడు.

అసలు సకాలంలో నిద్ర రాకపోయేందుకు కారణాలు ఉంటాయా? ఏవో ప్రశ్నలే అనిపించింది అతనికి. అవిచ్ఛిన్నంగా సంవత్సరాల తరబడి అలవాట్లబండి మీద ప్రయాణం సాగిస్తున్న సుబ్బరామయ్య దారికి అడ్డంగా ఏదో నిలిచింది. ఆ అడ్డంకి ఏమిటో అతనికి అవగతం కాలేదు. తెలిస్తే భూమిని తలకిందులు చేసి అయినా దానిని తొలగించేవాడు.

మళ్ళా ఏవో ఆలోచనలు అతని తలలో ముసురుతున్నాయి. 'హాయిగా పట్నంలో అయితే రాత్రిపూట సినిమాలూ అవీ ఉంటాయి. ఇలా పక్కమీద దొర్ల నక్కరలేకుండా కాలక్షేపానికి ఇంకా అనేక వినోద కార్యక్రమాలు ఉంటాయి. ఈ దిక్కుమాలిన గ్రామంలో సాయంత్రం ఎనిమిది గంటలకే ఊరు మాటు మణిగిపోతుంది. ఎదటివాడి బాధ ఎవరికి కావాలి? హాయిగా నిద్రపోతారు.' ఏనాడూ కలగని ఆలోచన అతడి మదిలోకి రప్పించిన ఆ రాత్రి చాలా గొప్పదనే చెప్పాలి. తన గ్రామం బాగా లేదనుకోడం కాని, పట్నాల్లో మనుష్యులు ఏదో జుర్రుకొంటున్నారని కాని సుబ్బరామయ్య ఏనాడూ అనుకోలేదు.

అతనింకా పక్కమీద ఇటూ అటూ దొర్లుతూనే ఉన్నాడు. ఈ రాత్రి తనను ఎందుకిలా పరిహసిస్తున్నాది? తన దినచర్యలో ఏది లుప్తం అయింది? అని ప్రశ్నించుకొంటూనే ఉన్నాడు. సరిగ్గా ఆ సమయంలో ఆ నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకొంటూ ఆ వీధి చివరనుంచి ఒక ఆక్రందన అతడికి వినబడింది—

“మాదా కబళం తల్లీ! పట్టెడన్నం పెట్టించమ్మా!” అంటూ. అది రోజూ అరిచే బిచ్చగాడి కంఠం. మొదట దూరంగా, రాను రాను దగ్గరగా అదే ఆక్రోశం. ఆ బిచ్చగాడి కంఠంలో మాధుర్యంలేదు. దైన్యం, జాలి, నిస్పృహ నిండి ఉన్నాయి. కాని సుబ్బరామయ్య జాగ్రదవస్థలోంచి సుషుప్త్యవస్థలోకి జారుకొనేముందు ఎంతకాలంగానో వింటున్న జోలపాట అది. ఏ కారణంచేతో ప్రతిరోజూ ఒకేవేళకు వినిపించే ఆ జోలపాట ఆనాడుమాత్రం గంట ఆలస్యంగా సుబ్బరామయ్య కర్ణపుటాలు తాకింది. ★